Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

הצפה, 24.01.1969, page 4

מלוכת שאול

(מאת יוסף האפרתי.
ההדיר וצירף מבוא והערות: גרשון שקד)

מאת מ. אונגרפלד

יוסף האפרתי מטרופלוביץ, פירסם הרבה שירה בכרכי „המאסף" וכן הכין לדפוס ספר שירים בצירוף מבוא על דרכי השירה והמליצה. ועל כך הוא מספר בהקדמתו ל„מלוכת שאול": וברצות ה', אם אדפיס ספר השירים אשר חיברתי, אענה חלקי אף אני בענייני השיר והמליצה".

כן כתב קינה בעברית ובגרמנית, על מות ליאלפורד השני והוציא מחברת אבל על פטירתו של ר' יחזקאל לנדא בעל „הנודע ביהודה" רבה של פראג. ספר השירים לא הופיע, אבל פירסום רב עשתה לו הדראמה ההיסטורית שלו: „מלוכת שאול", שזכתה להרבה מהדורות וכן הועתקה ליהודית אשכנזית, והיא הדראמה העברית המקורית בתקופת ההשכלה, הראויה לשמה. צ. גרץ השווה את חרוזי „מלוכת שאול" לאלה של ר' נ. ה. וייזל ואמר עליהם שהם ישים בבניינם אבל אינם פיוטיים כולי. ר' פרץ דיליטש סבור היה, כי סגנונו של „מלוכת שאול" הוא גרמני יותר מדאי. השירים הליריים של מרופלוביץ הם עדינים. ויותר עבריים לשונם בטוי". סבור היה יוסף קלוזנר, שאין הסגנון גרמני ביותר אם כי יש בו הרבה גרמניסמים. ייתכן שהמלים התלמודיות המאוחרות שבמחזה, גרמו לכך, שדיליטש חשב משום כך את הסגנון לגרמני יותר מדאי לדעתו של יוסף קלוזנר, מתרגם הספר „מלוכת שאול" עד לגובה של שירה אמיתית. ונהדר הוא כאן הציור האידילי של האיכר לעומת המלך — מעין פרוטוטיפוס של „דוב וברזילי" ליל"נ. אמנם מצויות כאן חקירות ברוחה של הפילוסופיה הטבעית אבל על המחזה כולו. נחה רוח מקראית. בכשרון מתוארות כאן הנפשות המשחקות וביחוד טיפוסי הנשים: אחינועם, אשת שאול, היא כאן קודם כל אשה, וחשוב ויקר בעינה הוא לא שאול המלך, אלא שאול בעלה כי לא לכתר המלוכה היא דואגת כאן, אלא לאדם, לשלומו ולאושרו במשפחתי.

אף מיכל בתם, היא כאן קודם כל אשה אוהבת ומסורה.

מתוך טיפוסי הגברים הובלט כאן ביחוד שאול הגבור הראשי ורק אחת מתכונותיו מוצגת כאן והיא הקנאה השולטת בו שלטון בלי גבול קנאה זו מעבירה אותו על דעתו ומביאה אותו לידי שיגעון.

בשגעונו הוא אינו רואה כלום בעולם זה אלא את היריב — את דוד —העומד לגזול ממנו את כתר המלוכה. אף המלוכה אינה חשובה עוד בעיניו ובלבד שדוד לא ימשח למלך. ושיצוב דמותו של שאול בשגעונו, הוא מלאכת אמן פסיכולוג. הכעס הנשגעוני מבלבל את מחשבותיו ושני שונאיו הנוראים. דוד ושמואל, מבלבל את מחשבותיו ושני שונאיו הנוראים. דוד ושמואל, מופיעים כאן בערבוביה משונה. ייתכן שמחברו של מלוכת שאול הושפע ממחזותיו של רמח"ל. וכן משיריו האיפיים של ר' נ. ה. וייזל. לפי י. ל. לאנדאו, הושפע כאן יוסף האפרתי מיצירתו הראשונה של גיתה: „דר גרין פון ברליכינגן". ובפילוסופיה הטבעית כאן, נשתזר רעיון השיווין של האנציקלופדיסטים וההוסאניסטים. כן מורגשת כאן השפעתו של שילר והאידיאליות הקיצונית שלו. ואף השקפתו של קאנט כאן, שהגיעה אולי אל יוסף האפרתי דרך שילר. רעיונות שילר כאלה, יש למצוא בסוף דברי דוד אל יונתן.

העולם הזה הוא „הטוב שבעולמות". אף העוולות הבולטות שיש בעולם, אינן אלא טוב. שהרי כך קבע יוצר העולם, והוא הטוב המוחלט. לדעתו של י. קלוזנר, הרי כל ההשפעות הפילוסופיות והספרותיות האלה, שלטו באותה תקופה, של המחזה „מלוכת שאול", אינן שוללות ממנו את ערכו המקורי. ואמנם „מלוכת שאול" היא אחת מן היצירות המקוריות המעטות של אותו זמן.

פרדוקס נזקקו בספרות העולם, מחזאים רבים לנושא זה. בראשית הזמן החדשה, הציגו מחזאים בספרויות אירופה. את שאול כמלך מורד באלוקים, המתנכל לדוד יראת השמים ומירוטו של שאול, בא כעונש על החטא, שחטא. לפי מאזיר, מחבר המחזה „דוד לוחם, דוד מנצח, דוד נמלט". אין שאול אלא כלי שרת ביד השטן, בניגוד לדוד, המייצג אצלו את הפרוטסטנטיזם העולה. פ. ד. ריך ציצב את שאול כדמות אצילית ושראגית. וולטר תיאר את שאול כקרבן של הכמרים ואת דוד הציג ככלי שרת שלהם. מקודי הוא המחזה „שאול" של מקס צוייג (תורגם לעברית על ידי יעקב הורביץ והוצג ב„הבימה") שבו הוא מסביר את ההתנגשות שבין דוד ושאול על דרך פסיכולוגיות־המעמקים. לשאול היתה ילדות קודרת חסרת אהבה ועל כן הוא סובל עתה משגעון הרדיפה ואילו דוד זכה בילדות מאושרת.

אף בספרות העברית נזקקו לנושא זה מחזאים רבים. יצחק קצנלסון העלה ב„גלגל" שלו סיבה חדשה ליחסים שבין שאול ושמואל: בני שמואל, יואל ואביה היחסים שבין שמואל ושאול ודוד. מוקבים כאן כמאבק על השלטון שבין השושלות המתחרות. אף גישתו של מ. לזבניק אל הנושא הזה במחזהו „שאול" דומה במקצת לזו של קצנלסון. במחזה המשותף של מכס ברוד וש. שלום, „שאול מלך ישראל", (ירושלים, תש"ד) נעשה הנסיון לשמור על עוצמתו המקורית של החומר ולגבשו גיבוש דראמאטי במחזותיהם של י. חורגין, א. אשמן וא. ל. יגולניצר מכוונת בעיקר הדעת אל הצדדים הסנסנימנטאליים והמלודראמטיים שיעלה פרשת „מיכל בת שאול".

חורגין יוצר כאן מתחרה לדוד על אהבת מיכל בדמותו של שמעי בן גרא ואשמן כורך בטריאולוגיה שלו ואת יחסי מיכל ודוד, ביחסי רצפה ושאול.

במבואו מאיר העיניים לספר, מביא המהדיר גרשון שקד את תולדות יוסף האפרתי ופרעלו על רקע דורו ר עומד על סגולות ייחודו של המחזה הזה בתולדות המחזה העברי וסוקר את הנושא „שאול" כפי שעוצב על ידי מחזאים שונים בספרות העולם ר בספרות העברית ובודק את ההשפעות שנקלטו במחזהו של יוסף האפרתי ממחברים וספרות אחרים נודן בטוב המושיבים המופיעים במחזהו של אפרתי וכן הוא מרצה על מבנה המחזה ממחברים וספרות אחרים ודן בטוב ודרכי האיפיון ושל הציור הפיוטי לגוף המחזה.